

JEG OPLEVER BEDST GENNEM ET KAMERA

JAN TROELL

I SAMTALE MED CHR. BRAAD THOMSEN

Jan Troell er en 36-årig skolelærer fra Malmö, der med sin første spillefilm »Her har du dit liv« med ét har placeret sig som en af de mest spændende unge svenske filminstruktører. Og det til trods for, at han egentlig aldrig har haft større ambitioner om at blive instruktør. Troell har nærmet sig filmen som fotograf og opfatter fortsat sig selv som i første række fotograf.

– Jeg oplever bedst virkeligheden gennem et kamera, siger Jan Troell. Derfor vil jeg altid fotografere mine egne film. Jeg er startet som dokumentar-filmmand, og min holdning til filmkunsten er vist stadigvæk dokumentarisk. Det er min ambition at affotografere virkeligheden så ubemærket som muligt uden at bryde for meget ind i den. Når jeg vælger at fotografere mine film selv, er det, fordi jeg på den måde bliver fri for at skulle forklare mine intentioner for en fotograf. Jeg kan hele tiden improvisere frit, når jeg selv står bag kameraet. Ofte har jeg vanskeligt ved at tage beslutninger – og endnu vanskeligere ved at formulere mine beslutninger for andre. Som fotograf kan jeg nøjes med at træffe beslutningerne inden i mig selv.

– Men kan det ikke gå ud over personinstruktionen, at De hele tiden følger scenen gennem kameraets søger?

– Personinstruktionen var i begyndelsen det, jeg frygtede mest. Da jeg skulle lave min første novelle-film til »Nordisk kvadrille«, gik jeg rastløs rundt og spurgte mig selv, hvordan i alverden jeg, der ingenting kan, skulle bære mig ad med at instruere Max von Sydow, der kan alt. Men så

drømte jeg en nat, at jeg havde fundet en fejl i hans spil, og så gik det. Så var han ikke mere urørlig for mig. Naturligvis er det også vanskeligt for mig at formulere mig over for skuespillere, men jeg har opdaget, at der måske ikke behøver at være nogen velformuleret mundtlig kontakt mellem en instruktør og hans skuespillere. Hele klimaet under indspilningen er det vigtigste. Og har man først fundet de rette skuespillere, er der i virkeligheden ikke så meget at instruere. Så kan man blot gå ud fra skuespillerens personlighed og få ham til at føle sig veltilpas i rollen, – så går det hele af sig selv. At sætte et stykke virkelighed i gang og derpå fotografere, hvad der sker, – det er for mig det vigtigste ved alt filmarbejde.

Heller ikke klipningen overlader jeg til andre, – det er arbejdet alt for spændende til, og samtidig bliver jeg også fri for at formulere mine intentioner for en klipper.

I løbet af samtalen vender Jan Troell flere gange tilbage til sit udtryksproblem. Og selv om han koketterer lidt med det, er problemet sikkert væsentligt nok. Han fortæller åbent og imødekommende om sit forhold til filmkunsten, men kan lede længe efter ordene, som om de kun vanskeligt udtrykkes, hvad han virkelig har på hjerte. Man mindes, at hans nære ven og produktionsleder Bengt Forslund har sagt om ham, at »i sin tavse usikkerhed, sin næsten kejtede hjælpeløshed, er han på en mærkelig måde sig selv nok.«

På spørgsmålet om, hvorfor han valgte at filmatisere Eyvind Johnsons store udvik-

lingsroman i stedet for at tage fat på et nutidigt emne, svarer Jan Troell:

– Når man har oplevet en roman meget stærkt, vil man gerne filmatisere den, og mit personlige forhold til Johnsons roman er ikke blot kulturhistorisk. Jeg tror i høj grad, at ungdommen i dag kan identificere sig med Olof, fordi ungdommen til alle tider er besat af denne rodløshed, der både kan være noget positivt og negativt. Hos Olof skyldes rodløsheden naturligvis ikke slaphed, men er en følge af, at han hele tiden forstår, at det ikke er *her*, hans liv skal være. Men hvor er det så? Han er søgende og åben over for alt, hvad han møder. Deri ligger det almene, og jeg håber også, at poesien er almen i filmen.

En svensk filmkritiker har om »Her har du dit liv« sagt, at »et svensk ursprung är återbesökt«, og deri ligger også noget væsentligt for mig, – at vende tilbage til forudsætningerne for det liv, vi kan leve i dag, på samme måde, som *Bo Widerberg* undersøgte forudsætningerne i sin bedste film »Ravnekvartret«. Netop i dag, hvor vi diskutere socialisme så ivrigt, kan det vel være af værdi at se tilbage på dens fødsel.

–I filmen forholder De Dem venligt-ironisk til Olofs ungdommelige begejstring for socialismen. Hvordan er Deres egen politiske indstilling?

–Jeg står naturligvis helt solidarisk med Olof, fordi socialismen dengang var den eneste løsning, men i dag står jeg meget mere usikker over for det politiske. Det er så udviklet. Der er meget tiltalende ved socialismen, men også meget frastødende.

Det bedste er måske at stå uden for partierne og stemme efter omstændighederne, – jeg ved det ikke.

– Omgås De med planer om selv en gang med tiden at skrive Deres egne manuskripter?

– Jeg ville oprindeligt selv have skrevet min næste film »Ole dole doff«, fordi den handler om forholdet mellem en lærer og hans elever. Men så fik Bengt Forslund mig til at læse en roman af *Claes Engström* om emnet, og den rummede præcis, hvad jeg var ude efter. »Ole dole doff« handler om en lærer, der valgte sit erhverv, fordi han ikke brød sig om sin barndoms skole og ville være med til at gøre den bedre. Han ville ikke være autoritær over for sine elever, og i stedet bliver resultatet en disciplin-krise, som han ikke kan magte.

Med min nye film behandler jeg således i høj grad et nutidigt emne. Vi lever i en overgangstid, fordi den ældre generation er opdraget autoritært, mens den yngre gør oprør og ofte ved meget mere end foræl-

drene. Selvfølgelig handler filmen også om mine egne problemer som lærer. Jeg tror, at alle lærere på et vist tidspunkt har følt grunden skride under sig i disse øjeblikke, hvor disciplinen er ved at bryde. Det er slemt for læreren, men endnu værre for eleverne, som det til syvende og sidst går ud over. Det er mit indtryk, at skolen i høj grad slæber efter den øvrige udvikling i samfundet og er baseret på en usund autoritetsdyrkelse. Det er vi, der laver filmen, alle enige om, og vore forudsætninger er de samme: både *Claes Engström*, *Bengt Forslund* og jeg er tidligere skolelærere!

Min dokumentariske holdning til filmen er videreført i »Ole dole doff«. Den er optaget på min gamle skole, og under væsentlige dele af filmen fik børnene mere eller mindre lov at være sig selv. Ofte oplevede de optagelserne som almindelig hverdag på skolen, og ikke som film. *Per Oscarsson*, der spiller hovedrollen, satte dem i gang med sine udspil, og undertiden fik de omtrentligt at vide, hvad de skulle sige,

men aldrig helt nøjagtigt. Det væsentlige for mig var at fastholde deres spontaneitet og få dem til at glemme kameraet.

På det traditionelle spørgsmål om, hvilke filmkunstnere han sætter højest, nævner Jan Troell først *John Ford*, hvilket ikke kan forbavse, når man har set »Her har du dit liv«. Den er beslægtet med de bedste sider hos Ford: den helt umiddelbare medfølelse med menneskene, den nostalgiske holdning til fortiden, den folkloristiske poesi. Blandt de unge svenske instruktører har Troell størst tillid til *Jonas Cornell* (»Kys og kram«), og han vedgår gælden til *Bo Widerberg*. Troell var fotograf på Widerbergs kortfilm »Drengen og Dragen« samt på hans første spillefilm »Barnevognen«. Han indrømmer, at Widerbergs to seneste film »Heja Roland« og »Elvira Madigan« betegner et tilbageskridt i hans produktion, men tror på, at Widerberg med sin næste film vil vende tilbage til holdningen fra »Ravnekarveret«.

Fra indledningsscenen i »Her har du dit liv«: Olof tager afsked med plejemoderen. (Gudrun Brost og Eddie Axberg).

